

Het geluk van de Chinezen

Eefje Rammeloo bij Uitgeverij Cossee

Titia. Een onbezonnen reis naar het land van de vijand

Eefje Rammeloo

Het geluk van de Chinezen

Van onze correspondent in Shanghai

Cossee
Amsterdam

Inleiding

Het optimisme van de Chinezen is soms moeilijk uit te leggen in het buitenland. China is immers een eenpartijstaat, waar de vrijheid van meningsuiting beknot wordt en het gevaarlijk is om de lucht in te ademen of je kind melk te laten drinken. Dat kan allemaal wel zo zijn, denken veel Chinezen, maar dat betekent niet dat het hele politieke systeem op de schop moet. De oudere generatie is moe van de overheids campagnes die leidden tot hongersnood en terreur. De jongere generatie heeft inmiddels zoveel persoonlijke vrijheid dat ze geen noodzaak tot verandering ziet. Het gaat goed met het land, *don't rock the boat*.

Veertig jaar na het einde van de Culturele Revolutie zit de Chinese Communistische Partij (CCP) stevig in het zadel. Ze creëerde een bubbel waarin de meeste van de 1,35 miljard Chinezen zich op hun gemak voelen. Buiten China wordt vaak gedacht dat Chinezen geen volwaardig leven leiden. Hoe kan het ook anders, als je niet mag zeggen wat je denkt; als je wordt beperkt in je ambities; als je, kortom, onvrij bent?

Collectivisme, arbeidscommunes, offers voor de revolutie en kritiekloze volgzaamheid kleurden het China van de tweede helft van de twintigste eeuw. Dat beeld wordt aan stukken geblazen door miljoenen verhalen van mensen van vlees en bloed. Hoe verschillend ook, in veel verhalen zit een

stijgende lijn. Het gaat goed in China, in ieder geval veel beter dan vroeger.

Er zijn natuurlijk de nodige kanttekeningen te plaatsen bij dat optimisme. De rijkste 1 procent van de Chinese bevolking bezit een derde van al het kapitaal. Het armste kwart van de Chinezen bezit slechts 1 procent van dat kapitaal. Het land kent de meeste selfmade miljardairs ter wereld, maar lang niet iedereen werd rijk. Wel werden de meeste mensen minder arm. Het aantal mensen dat onder de armoedegrens leeft, daalde van 88 procent in 1981 naar 6,5 procent in 2012. Er kwam meer bestaanszekerheid – al haalt een ernstige ziekte of een natuurramp die ook gemakkelijk weer onderuit.

Nu er genoeg te eten is, hebben Chinezen trek in andere zaken: vermaak, telefoons, horloges, dure kleding, respect voor hun land en gezond en veilig voedsel, om maar een aantal zaken te noemen. Voor de meeste mensen is Beijing ver weg. Toegang tot internet is er gewoon, het Chinese internet welteverstaan. Steeds meer mensen weten wat er buiten China te zien is op het internet, maar inmiddels is het voor veel mensen goed zoals het is. Waar heb je Facebook voor nodig als je Weixin hebt? Wie tóch liever Google gebruikt dan Baidu, gebruikt gewoon een digitale omweg.

Het is misschien geen democratisch land volgens de Westerse gedachte, maar de machthebbers blijven evengoed alleen op het pluche wanneer het volk dat wil. Als in een Chinese versie van het sociale contract van Thomas Hobbes, hebben volk en machthebber elkaar nodig – samen houden ze welvaart en macht in evenwicht.

Terwijl ik dit schrijf, zie ik hoe een vrouw met witte spikkels op haar jas een verfroller over een lantaarnpaal haalt. Het is de jaarlijkse onderhoudsbeurt, waarbij ze lukraak over alle smerigheid heen schildert. Zo is het goed genoeg, net zoals

China jarenlang geld verdiende met de productie van spullen die 'goed genoeg' waren voor Westerse bedrijven op zoek naar een koopje.

Aan de horizon van Zhongguo, het Rijk van het Midden, doemen donkere wolken op. De economische groei stagneert. De 'fabriek van de wereld', zoals China genoemd werd, bracht iedereen welvaart, maar nu zijn fabrieksarbeiders in Vietnam en Myanmar goedkoper. Mensen zijn in de war. China verkeert in een overgangsfase. Groeien de bomen nog wel tot in de hemel? Hoelang nog kan de Partij iedereen een beter leven beloven?

Om die vragen voor te zijn, of bij gebrek aan concrete antwoorden, riep de Chinese leider Xi Jinping zijn volk op hun droom na te streven. De communistische idealen, de revolutie van de arbeider en de boer, verdwenen van de voorgrond, en de Partij vroeg de Chinezen zelf met antwoorden te komen.

De 'Chinese Droom' moet een antwoord bieden op de identiteitscrisis. En dus dromen de Chinezen. Over een tweede auto, een eigen bedrijf, schone lucht en een goede opleiding. Maar wat is ervoor nodig om hun wensen in vervulling te laten gaan? En tegen welke grenzen lopen ze aan?

Dat zijn de vragen die aan bod komen in de reportages die ik de afgelopen jaren maakte en die in dit boek gebundeld zijn. Ze geven een beeld van het leven van Chinezen in deze tijd. Ik maakte een schets van de middenklasse, de niet altijd even vrijwillige trek naar die niet altijd even gezellige stad, en ik sprak met jongeren over de liefde, eenzaamheid en emancipatie. Liefde en geluk zijn een luxe die ze zich, anders dan hun ouders een paar decennia geleden, steeds vaker kunnen permitteren. Van de vele uitdagingen waar de Partij mee te maken krijgt, bekeek ik de grootschalige vervuiling, de godsdienstvrijheid en de verwerking van het

bezwaarde verleden. Ik keek ook naar de loyaliteit met de Partij, ver weg in Beijing, van de Chinezen in de westelijke provincie Xinjiang en in Hongkong.

Een van de belangrijkste uitdagingen van het China anno 2017, is dat de Chinezen boven 'goed genoeg' moeten uitstijgen – ze moeten innoveren. Maar hoe verwacht de regering innovatie, als het creativiteit op Chinese scholen ontmoedigt? Creativiteit leidt tot ongemakkelijke vragen die de ccr misschien niet kan beantwoorden.

Het *Dictator's Dilemma*, zo heet de toestand waarbij de regering de bevolking precies tevreden genoeg houdt om aan de macht te blijven. Vrijwel al het beleid dat de Partij in Beijing maakt, is bedoeld om de weegschaal in balans te houden. Met strategische precisie moet de Partij de economie nu zo hervormen dat welvaart en macht in evenwicht blijven.

Het optimisme dat onstuitbaar leek, krijgt langzaam maar zeker een bitter randje van waakzaamheid. Het is onmogelijk een volledig beeld te schetsen van het China van 2017. Maar om het te proberen, hoef ik niet altijd ver van huis. Het appartementencomplex waar ik met mijn familie woon, is een dwarsdoorsnede van de Chinese samenleving.

Sinds ik er woon, wordt het steeds drukker op de oprit van One Park Avenue. Steeds grotere auto's manoeuvreren langs elkaar heen. En waar de chauffeur de verlengde Audi van zijn baas tot de ingang mag rijden, moet ik mijn fiets in de bedompte kelder parkeren. Terwijl twee mannen met hoofdlampen avond na avond de auto's in de ondergrondse parkeergarage een snelle wasbeurt geven, blijf ik naar het managementkantoor lopen om te klagen over de lekkage in de fietsenkelder. In de waterplas naast mijn fiets planten muggen zich vrijelijk voort, ziektes liggen op de loer, maar

de medewerkster schudt haar hoofd. De huiseigenaren hebben auto's; slechts de huurders en het personeel zijn fietsers. Mijn woontoren is China in het klein.

Het appartementencomplex werd in 2005 opgeleverd en telt tien torens met in totaal 1140 woningen. De centraal gelegen compound was populair onder expats, maar wordt meer en meer bevolkt door Chinezen.

Ik sprak met de portier, mijn *ayi*,* een jong gezin en een gepensioneerde buurman. Hoe uiteenlopend de personages in het verhaal van toren 2 ook zijn, hun overeenkomsten zijn tekenend voor het geluk van de Chinezen: allemaal hebben ze geprofiteerd van de vooruitgang. Ze zijn ook alle vier optimistisch over de toekomst. Meneer Li, de portier, groeide op in de jaren van collectiviteit en droomt nu – zoals veel Chinezen – van een eigen bedrijfje. De gegoede buurman, meneer Yang, zet zich in voor meer groen en een beter milieu. Het leven van de ongeschoolde Li Hong, mijn *ayi*, is duizend keer comfortabeler dan dat van haar ouders. Zowel zij als ingenieur Dai Guo werken hard om hun kinderen een goede start te geven in de ratrace die de Chinese maatschappij geworden is.

Wie hun levens van dichtbij bekijkt, begrijpt dat China meer is dan een politiek systeem of een gulzige investeerder. Het is een land met 1,35 miljard verhalen. Ik heb er slechts een aantal opgeschreven.

* Zie voor enkele begrippen, een beknopt overzicht van de recente Chinese geschiedenis en een kaart met de bezochte en besproken regio's en steden, p. 243-255.

I

De middenklasse

China kent inmiddels een indrukwekkende middenklasse. Wie zich tot de middenklasse kan rekenen, heeft meestal meer te besteden dan zijn ouders. Maar waar geven die nieuwe middenklassers hun geld aan uit? Meer geld betekent niet automatisch minder zorgen. Wat vinden ze belangrijk? Waar zijn ze bang voor, en zijn die angsten terecht?

Jarenlang pompten de fabrieken maar door. De regering spoorde boeren aan om hun velden te laten voor wat ze waren en aan de lopende band te gaan staan. Buitenlandse bedrijven grepen de kans om hun lampen, poppen, kleding en tierlantijnen door goedkope Chinese handen in elkaar te laten zetten. Het leverde China bakken met geld op. Het bnp steeg in 2007 met 14,2 procent – voor de crisis van 2008, waarna het zich herstelde tot een stijging van 10,4 procent in 2010. (Ter vergelijking: de Nederlandse economie groeide in 2015 met 1,7 procent.) Dat geld werd onder andere gestoken in een betere infrastructuur, vastgoed en gigantische winkelcentra.

Terwijl de arbeiders definitief het platteland verlieten en in de woontorens trokken, werden stadsbewoners hun huisjes uitgezet om in diezelfde woontorens aan de rand van de stad te gaan wonen. In het district Xuhui, in Shanghai, is die beweging regelmatig van dichtbij mee te maken. Zoals in het

voorjaar van 2016, wanneer op de hoek van de Fuminstraat een aantal zwart geklede mannen op een rijtje, dicht naast elkaar, op wacht staat. Voor zich houden ze zwarte schilden. Het zijn leden van een speciale politie-eenheid die de rust moeten bewaren terwijl de inwoners van de huizen achter hen uit hun woning worden gezet. Buurtbewoners kijken vanaf hun scooters geïnteresseerd toe, duidelijk niet van plan om de rust te verstoren met zoiets als een protest.

Het is de volgende stap in de gentrificatie van het centrum van Shanghai. De vervallen laagbouw wordt leeggehaald, gesloopt en vervangen door winkels of restaurants waar de huidige buurtbewoners niet zullen komen. Het is een kwestie van tijd tot de markthal aan de overkant van de straat, waar verse vis en groente worden verhandeld, ook verdwijnt. De appartementen in de buurt, die met tientallen procenten per jaar in prijs stijgen, worden dan ook grotendeels bevolkt door Chinezen die meer dan gemiddeld te besteden hebben. Ze drinken koffie bij het Franse koffietentje Ôdelice of laten zich masseren bij schoonheidssalon Dragonfly.

Het is een ongrijpbare groep, die niettemin veel wordt gebruikt om nieuws over en trends in China te verklaren: de middenklasse. Een echte definitie is er niet. Het nationaal bureau voor statistiek rept in 2005 over gezinnen die 60.000 tot 500.000 yuan (8500 tot 71.000 euro) per jaar verdienen. Maar op het platteland kun je comfortabel leven van 60.000 yuan per jaar, terwijl je daarvoor in de grote stad minstens 500.000 yuan nodig hebt. Je zou kunnen zeggen dat wie deel uitmaakt van de middenklasse geld overheeft om te besteden aan luxe producten en diensten, en aan persoonlijke ontwikkeling.

De economische hervormingen die eind jaren zeventig begonnen, hebben banen gecreëerd die mensen in staat stelden om niet alleen genoeg te eten, maar ook om auto's,

kleding, tassen en telefoons te kopen en zelfs met vakantie te gaan. In 1998 liet de CCP voor het eerst toe dat mensen het huis kochten waarin ze woonden. Een kans die massaal werd gegrepen. Jaren later verkochten de huiseigenaars hun onroerend goed met grote winst aan projectontwikkelaars of aan nieuwe bewoners.

Manieren, etiquette en stijl zijn zeker geen vereiste om tot de middenklasse te behoren. Telkens wanneer er de afgelopen jaren berichten opdoken over vliegtuigpassagiers die tijdens de vlucht de deur van het vliegtuig wilden openen om 'een luchtje te scheppen', ging het om mensen uit de middenklasse. Hetzelfde geldt voor bezoekers van Disneyland in Shanghai die hun behoefte doen op het pad tussen het sprookjespaleis en de draaiende theekopjes.

Vier voorbeelden van de middenklasse komen in dit hoofdstuk aan bod. Het gezin van Fu Wenyun is een mooi voorbeeld van de hogere Chinese middenklasse. Li Chunyan zit met haar gezin ergens in het midden van het spectrum. De familie van Clay Sun miste de boot: hij wil stijgen op de maatschappelijke ladder, maar regelgeving zit hem in de weg. Helemaal onder aan die ladder bungelt studente Fan Wenyi, die als eerste in haar familie geld uitgeeft aan zoiets triviaals als make-up of een vakantie.

Fu Wenyun (30) was bankier, en is nu een huisvrouw op sloffen met konijnenoren. Ze is vanochtend speciaal naar Starbucks gelopen om koffie te halen voor het buitenlandse bezoek. Ze vertelt het graag. In plaats van de traditionele thee krijg ik koffie met een taartje, helemaal zoals het volgens Fu hoort.

Ze woont pas zes maanden met haar man Guan Jun (30) in dit appartement in het district Putuo, in Shanghai. Het is een halfuurtje rijden vanuit het centrum, maar nog steeds in